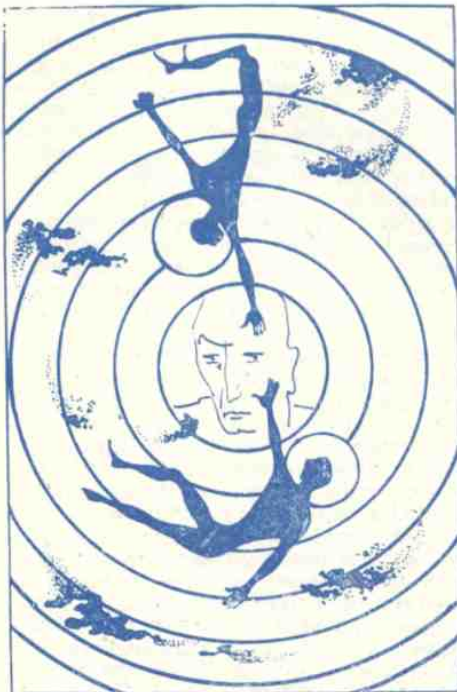

ПОДАЙ РУКУ АРИЕЛЕВІ

ОПОВІДАННЯ

Морок почав танути, проступили величезні червоні кола, які застрибали й розсипалися іскрами. Потім на губах з'явився солоний присмак крові; та це було ніщо порівняно з болем, який пронизував його.

Ферн розплющив очі. Темряву нападу витіснило рівномірне, ледь синювате світло каюти.

«Знову починається...» — подумав він, і, коли кволість укотре заповнила його, десь глибоко в мозку частина свідомості лишилася незатьмареною й чинила опір. Ферн силкувався стежити за десятками екранів, що то спалахували зірочками й рясочками, викликаючи біль в очах, то розпливалися невиразними плямами.

Потім перевантаження, яке досі гнітло його, скінчилося. Лишився тільки біль у скронях і непрємний присмак на губах. Темна, звивиста риска на альтиметрі поволі опускалася. Двигуни працювали нормально, Ферн відчував це всім тілом, навіть не дивлячись на пульт.

— Спускаємось, — почувся голос поряд. — Було трохи непріємно.

Ферн обережно повернув голову. Невиразні контури того, що сидів у сусідньому кріслі, почіткішали. Думка проясніла. Так, це був той, заради кого він летів. Коли б не знав, з ким подорожує, навряд чи звернув би увагу на його трохи штучну рожевість і надто вправні руки. Більше нічого не впадало в око. Траплялися й такі пілоти, особливо на не дуже

вередливій Експериментальній базі. Кого тільки вона не посилала в цей глухий закуток Галактики — і молодь, яка сподівалась відкрити ще не відкрите, й старих космічних вовків, яких відхилила Астронавігаційна комісія. На Експериментальній базі до них справді не дуже присіпувалися. Кадрів тут було обмаль, а ці бували в бувальцях люди ще могли й хотіли працювати. Тож ніхто не знав, з ким зведе його доля в черговому рейсі. Можна було натрапити на такого, хто ще пам'ятав, як засновували Експериментальну базу й сперечалися навколо кіборгів. А часом траплявся й молодик для якого найсерйознішою подією в житті поки що було одне: складений на «двадцятку» Іспит з астронавігації.

Але про сьогоднішнього напарника Ферна попередили. Його звали Аріелем Успішно пройшов усі випробування. Рейс до Таміри — остання перевірка.

«Дурне ім'я», — подумав Ферн, знов опускаючись у крісло. Десь він уже чув його, тільки де саме? На Базі, мабуть, зовсім збожеволіли, якщо дають кіборгам такі імена. Та це його, Ферна, не дикавило. Йому визначили рейс, визначили й завдання — порівняно просте, а з ким летіти — це не так важливо.

— Спускаємось, — повторив Аріель. Йому не можна було дорікнути за нетактівність. Інший набридав би запитаннями — чи добре Ферн себе почуває, чи не варто обрати іншу орбіту, а потім довго розповідав би, коли і як Ферн знепритомнів та як це мало не стало для нього фатальним. І не згадав би про три контрольні біоавтомати, які завжди могли забезпечити безаварійну посадку. Ко

© Светослав Славчев, 1979. с/о Jusautor. Sofia.

Светослав Славчев (нар. 1926 р.) — сучасний болгарський письменник. За освітою лікар. Його перші книжки вийшли друком у 1958 року. Нині працює заступником головного редактора журналу «Космос» — одного з найпопулярніших науково-художніх видань у Болгарії.

Св. Славчев пише переважно науково-фантастичні твори. Досі видав чотири романи багатьох повістей і оповідань.

Пропонуємо читачам оповідання Светослава Славчева з його збірки «Слід до Веги — Орiona» (1979 р.).

ли напад неспритомості й мав значення, то тільки для Ферна: це було сигналом, що незабаром доведеться проходити медичну комісію. А що там могло статись — того ніхто не видав. Лікарі завжди прагнуть щось у тебе знати. Есенціальний ністагм. Криптогенний диплопюю. Від цих слів його аж судомило. Якось Ферн мало не до смерті замучив молодого астромедика, вимагаючи, щоб той розглумачив йому значення цих термінів, і зрештою збагнув, що слова «есенціальний» і «криптогенний» нічого не означають. Тобто означають «прихований» і «уявний».

Ферн напружився, простяг руку й відкрив бічні ілюмінатори. Їхні круглі очі зблисували й показали планету, трохи нереальну через освітлення в каюті. На густо-чорному тлі дещо відокремлено висів чималий багряно-червоний диск, змережаний сіткою темних ліній. На обрїях червоного колір бліднув і лінії проступали виразніше. Це була Таміра — одна з найкраще вивчених планет. Вона нічим особливим не відзначалася — не мала ні атмосферні, ні життя, варто уваги була хіба що збудована на початку століття маленька астрофізична станція, яку обслуговували автомати. Людей тут ніхто не тримав — забагато честі. Саме для таких станцій — а їх База мала десятки — й виробляли кіборгів. Людина взагалі довго не витримала б на Тамірі. Найвідчайдушніші самітники вже за два місяці волали про допомогу, бо в них починались галюцинації.

На Базі сподівались, що серійне виробництво кіборгів змінить ситуацію. Про це Фернові казав головний конструктор, або, як його називали, просто Конструктор. Ферн і не мріяв потрапити до нього, а той несподівано сам його запросив.

Конструктор нетерпляче походжав перед півкруглим пультом, на якому мигтіли стереоекрани і рухались об'ємні схеми. Й виважив Ферна очима. Ферн звик до таких оцінюючих поглядів і прибрав якнайнезалежнішу позу.

— То ви і є Ферн, е-е, астронавігатор другого класу?

Конструктор був худорлявий літній чоловік, ніби зітканий із самих нервів. До того ж у кожне речення вставляв оте «е-е», про що на Базі складали анекдоти. Але отак вироблена думка про нього, як про кумедного дратівливого дїдка, відразу ж змінювалася, тільки-но ти зазірав йому в очі. Це були очі людини, котра бачила галактики зблизька й не боялася на них дивитись. Тож і Ферн вирішив триматися незворушно, але не зухвало, як звик робити. Він збагнув, з ким має справу: то був Конструктор.

— Так, я — Ферн, астронавігатор другого класу.

— І нічого не робите, е-е, вже сім років?

— Саме так.

— Розумієте, — почав Конструктор, — я пропоную вам, е-е, взяти участь в одному експерименті. Випробовуватиметься варіант кіборга, і я хочу попросити вас, е-е, побути з ним. Завдання таке...

Конструктор усе пояснив. Нічого особ-

ливого. Від кіборга вимагалося спуститись у Великий каньйон Таміри й узяти пробу лави. Потім Конструктор коротко розповів і про того кіборга. Досконалий прилад. Конструкція має чотирнадцять мільярдів кристалічних нейронів, що виключає психічні розлади. Імітація людського тіла також доволі вдала. Астромеханіки навіть твердять, що вправність кіборга більша, ніж у людини.

Тоді, в кабінеті Конструктора, все здавалося цікавим, і Ферн одразу ж погодився. А тепер...

«Усе-таки не дуже приємно було б сидіти на Тамірі, під дюралевим ковпаком астрофізичної станції й дослухатися до Всесвіту! — подумав Ферн. — Навіть коли поряд вештатиметься клубок з чотирнадцяти мільярдів кристалічних нейронів, це все одно не перетворить нудьгу на втіху». А взагалі — відчувають щось кіборги чи ні — це Ферн ніскільки не цікавило. Не запитав він про це і в Конструктора, хоча міг би запитати.

— Може, тобі неприємно чи якимось?.. — Ферн хотів спитати про почуття, але запитання вийшло незграбне — зовсім не те, що він думав. Аріель уважно зиркнув на нього — майже як людина.

— Так, — мовив він. — Зелена нудьга. Боюсь — не витримаю.

Фернові стало ніяково. Десятки разів літав з незнайомими пілотами й завжди знаходив з ними спільну мову — спокійно обговорював тисячі проблем, що хвилюють людей під час рейсу. Тепер же мовчав і не міг позбутись неприємного відчуття. Ніби з ним щось не гаразд.

— Розумію, — несподівано проказав Аріель. — Вам зі мною ніяково.

Ферн мимоволі кивнув. Що правда — те правда.

— Мені теж не з медом, — додав Аріель. — Ви ж знаєте, що... — Він на мить замовк. — ...ми з вами різні. Й за нами стежать.

О, ці клятві стереокамери — Ферн про них зовсім забув! У шоломах — у нього й в Аріеля — було вмонтовано мікрокамери, й таким чином База кожної миті знала, що тут відбувається, бачила й чула їх. Людина не могла навіть вилятись, коли їй захочеться, бо тим, на Базі, все одно не допечеш, тільки автомати зафіксують у тебе «психічну нестійкість» і потім класифікуватимуть її як «есенціальну», «криптогенну» чи ще якусь там.

— Мені подумалося... — сказав Ферн, — звідки у вас... таке ім'я?

Не можна ж увесь час мовчати!

— А, ім'я? Воно з міфології, — відповів Аріель. — А потім, пам'ятаєте, був такий стародавній письменник — Шекспір? У нього воно теж зустрічається.

— Ясно... — проказав непевно Ферн і замовк. Розмова не клеїлася.

І чому саме йому випав цей рейс! Ніколи не погодився б, коли б знав... Про що? Навіть цього він не міг визначити...

Роздратований Ферн дивився в ілюмінатори.

Корабель спускався. Диск Таміри перетворюється на хаос розшматованої матерії, потворної, незважаючи на багряні відтінки. Трищини поверхні стали чіткими. Оте

перше враження від них виявилось оманливим: вони лише здавалися вузькими, насправді ж це були широкі щербаті бездонні провали, наче їх видобули циклопи. Планета вважалася мертвою — проміння двох сонць випало її вщент. Рух спостерігався тільки глибоко в тріщинах, та й це не було життя: там вирувала розпечена лава.

Ні, на Тамірі він не знайде нічого цінного. Фері раптом уявив собі, що сидить там тиждень, два, п'ять — і роздратування від Аріеля трохи вляглося. Доля кіборгів теж була непріадиною. Хто знає, чи виправдають себе ці вихвалювані Базою конструкції.

— Завдання тобі відоме?

Звичайно, відоме, але Фернові набридла мовчанка і він вирішив порушити її. Аріель кивнув:

— Так. Думаю, воно досить просте.

Відповідь справила враження. Фері чув про експерименти, які перед біоавтоматами ставили набагато складніші завдання, а від Аріеля вимагалось тільки спуститись портативним ескалатором у Великий каньйон і взяти пробу лави. Роботи на кілька хвилини. Фері у цей час повинен сидіти у всюдиході над кручею, його єдине завдання — стежити своєю стереокамерою за Аріелем. Там, на Базі, хотіли бачити кожен крок робота.

— Можемо оглянути місце посадки, — сказав Аріель. Він увімкнув екран і повільно розвернув його. Фері схилився трохи вперед, щоб подивитися на плато, куди вони мають «приземлитися», і краєм ока завважив, як Аріель напружено стиснув губи. Що й казати — конструктори подбали про все. На якусь мить у душі Фері промайнуло щось схоже на співчуття. Створено штучний розум, досконалого двійника людини, його наділили людським досвідом, а для чого? Щоб залати на безлюдну станцію безлюдної планети? Який сенс?

— Ніякого сенсу! — глухо проказав Аріель.

Фері аж заляк од несподіванки: робот читав думки чи мислив з ним однаково? Може, Конструктор уклав у нього телепатичний пристрій, про який останнім часом стільки говорили на Базі? Робот, що читає думки... Ні, так нечесно! Конструктор цього не зробив би.

Аріель, ніби нічого не сталося, й далі дивився на екран перед собою, та від нього повіяло сумом. Тепер Фернові закортіло по-справжньому виляти отих, на Базі. Створили двійників, а самих не цікавить, що думають ці створіння! Дослідна серія, експерименти... Все це дурниця! Ось хай тільки повернеться — він знає, що й де сказати, недарма зажив собі слави язикатого...

Фері підвівся з крісла й, доки корабель тихо спускався, вдяг шолом. Потім за звичаєм глянув на сигнальну смужку на скафандрі. Кисню було небагато, але мусило вистачити. Більше й не треба — на всюдиході є достатній запас.

Коли корабель здригнувся від м'якого поштовху, вони з Аріелем уже сиділи у всюдиході. Люк безшумно відчинився, й незграбна машина виповзла з корабля.

На обрії сідало червоне сонце, плато краями довгі гострі тіні скель. Та зараз Фері не мав часу роздивлятися навколо, бо за годину мало зійти друге сонце Тамирі — блакитний велетенський. Від його смертельних променів існував єдиний надійний захист — бронеовані стіни корабля. Все було розраховано так, щоб учасно впоратись із завданням. Аріель упевнено вів машину. Над урвищем Великого каньйону він вимкнув двигун і стрибнув додолу. Тим часом Фері перекинувся через борт портативний ескалатор і теж вистрибнув. Аріель узяв дистанційний бур для проб, причепив до кільця на поясі сталеві троси й почав спускатись. Оце й усе: Фері мусив лише спрямувати на нього стереокамеру, що на шоломі, й милуватись диким потворством Великого каньйону.

На душі було тоскно. Фері дивився вниз і намагався збагнути, що ж його так гнітить. І знайшов причину: навіть найдикіші каньйони Землі мають якийсь внутрішній зміст, їхня природа підкоряється логіці, яку людина розуміє, — схвалює чи ні, то вже інша справа, — принаймні розуміє. Повені, землетруси, опускання пластів, хоч які вони грандіозні, — підлягають людській уяві. А тут не було жодної логіки. Пласти розламались гострим зуб'ям, яке зникло десь у моторній глибині. Праворуч унизу взагалі нічого не було видно — лише чорний простір, наче вхід у Ніщо. А лворуч розколина здавалась не такою глибокою й розгалужувалась на мережу щілин.

Десь унизу вирувало. Червоної відлиски лави вигравали на скелях протилежного берега, і не можна було збагнути, звідки сочиться це криваве світло, — від призахідного сонця чи з пекла чорного провалля. Пробу належало взяти саме тут. Аріель розсував ланки ескалатора й обережно спускався. Фернові подумалося, що він не хотів би опинитись на місці цього Аріеля. Звичайно, якби мусив, то зробив би те саме, але зараз не хотів би опинитись внизу.

І саме тоді сталося несподіване. Десь посередній ескалатор переламався. Аріель зірвався, троси натяглися й утримали його, але він завис у повітрі, розмахуючи руками й ногами, мов велетенська комаха. Фері від здивування аж заляк. Не може такого бути! Йому це, напевно, ввижається. Але Аріель справді телпався там, унизу, а вцілліла частина ескалатора лишилася далеченько збоку. Сталось неймовірне!

Не маючи часу на вагання, Фері швидко оцінив ситуацію. Аріель був приречений, підтягти троси можна було тільки знизу. Ідіотська система, хто її вигадав!

Лишалось єдине — скористатись ескалатором всюдихода.

Фері кинувся до люка, стрибнув до середини й роззирився. Боже, який дурень! Завдання здавалось таким простим, що він не взяв у всюдиході запасного ескалатора... Фері кинуло в холодний піт, він виліз із люка, важко дихаючи.

Треба було щось вирішувати. Аріель так само погойдувався на тросах. Він самотужки не міг дотягтись до останньої

сходинки ескалатора й висів, осяяний за-
гравою лави. Навіть перестав сіпатись,
мов приречений.

Власне, що ж тут такого? Аріель мав
би сам усе передбачити! Виходить, він не
відповідає технічним вимогам, та й годі.
Провина повністю лягає на нього, Аріеля.
Певно, він усвідомлює це, тому й мов-
чить.

— І не думайте спускатися сюди! —
почув Ферн його голос у навушниках.

Он воно як! Він ще даватиме поради!
Ферн стиснув зуби, ступив крок уперед і
зупинився над проваллям біля ескалатора.
Звичайно, це безглузда, але можна
спробувати спуститися сходами й під-
хопити Аріеля або підтягти троси. Оче-
режно — сходинок за сходиною, покла-
даючись тільки на власні руки й ноги.
Можна послизнутися, спіткнутись, мо-
жуть не витримати нерви... Ферн один-
єдиний раз спускався таким ескалато-
ром, та й то на тренуванні.

А часу лишилося мало, зовсім мало: з
провалля виповзали тіні — край мала сі-
рив, сходило вбивче блакитне сонце.

А внизу мовчки виснув Аріель...

Ризикувати? Навіщо? Хіба не однако-
во, якщо на одного робота поменшає? На
одного двійника людини. Й чому саме
він, Ферн, повинен отак ризикувати? Це
ж безглуздо, як безглузді всі ці експери-
менти. Людське життя набагато дорожче
від штучного розуму, створеного люди-
ною й покликаною служити їй. Тож ні-
чого лізти в прірву. Але ж там потрапив
у небезпеку розум, який уміє мислити
й сумувати, йому треба допомогти, й
Ферн не може цього не зробити, бо він
не підлотник. Ліпше загинути, ніж існу-
вати падлюкою.

Й ось він, цей нерозумний Ферн, спу-

скається, рухаючись дуже обережно, бо
внизу шкіряться жажливе провалля, тепер
уже майже чорне... Не треба дивитися
вниз — можуть не витримати нерви.

Він простяг руку, Аріель розгойдався,
але не встиг ухопитися... Не поспішай,
повтори знову... Може, спробувати з ніж-
кої сходинок? Так, так, ще трохи!... Ос-
так... Аріель гойдається над проваллям,
але вже зовсім близько... Нарешті! Він
ухопився за руку, потім і за ескалатор...
Тепер мерщій угору... Швидше!

Коли за спиною в них безшумно сту-
лився люк корабля, в Ілюмінатори вда-
рило блакитним вогнем підступного сон-
ця. Ферн зияв шолом і впау у крісло, ні
про що не думаючи, неспроможний гово-
рити. Він відчув, як поруч сів Аріель.

Обидва ще мовчали, коли засвітився
стереоекран і на ньому з'явилося облич-
чя Конструктора, спотворене Іскрами
космічних перешкод. Це тривало мить.
Потім щось сталося, зображення на ек-
рані зникло й лишився тільки голос Кон-
структора:

— Вітаю тебе, Ферне! Від імені всієї
Бази... е-е, вся База рада за тебе! Ти вит-
римав випробування!

Ферн дивився на порожній екран, нічо-
го не розуміючи, а голос звідти промов-
ляв далі:

— Це було... е-е... це було випробу-
вання для тебе, саме для тебе! Перевіри-
ли, як ти, людина, сприймеш штучний
розум! Ми не помилилися в тобі, Ферне!
Ти сприйняв його не як слугу й не як
господаря, а як друга. Так і треба, Фер-
не! Бо розум у Всесвіті єдиний! Єдиний!

*З болгарської переклав
Юрій ЧИКИРИСОВ*

Заставка Олени Болдарєвої.